

Structured and Symbolic Nature of the Matins in the Practical Dimension of the Church's Regulations: a Philosophical and Theological Discourse

UDC: 271.4-528-563.51

DOI: <https://doi.org/10.15421/172388>**Gogol Vasyli¹**Ph.D., Assoc. Prof., Head of the Department of Theology, <https://orcid.org/0000-0001-5236-885X>,gogol.v@ifaiz.edu.ua**Zhuk Andrii²**Master, Teacher, <https://orcid.org/0000-0001-6799-8977>, zhuk.andrii.vasylovich@gmail.com¹*Ivano-Frankivsk Academy of Ivan Zolotousty (Ivano-Frankivsk, Ukraine)*²*Lyceum № 23 named after Roman Huryk of Ivano-Frankivsk City Council (Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

Abstract

The purpose of the article is to point out the main stages of the structural development of the morning service - Matins, to reveal its content and symbolic aspects, which make it possible to better understand the peculiarities of the daily circle services in the Churches of the Byzantine Tradition. **Relevance.** Matins, as one of the most important services in the Churches of the Eastern Rite, has both structure and symbolism, which give it a special meaning and significance. The relevance of this topic lies primarily in the need to preserve tradition, because Matins is based on ancient liturgical prayers that have passed down through the centuries. Its structure allows the faithful to maintain a connection with the past, to feel united with previous generations, and to become part of a great spiritual heritage. In addition, there is a great danger that Matins will disappear from the list of parish services. Matins has a clear place and role in the church's charter. It is not just a separate service, but an integral part of the full church service-the daily circle. Each component of Matins, each hymn and prayer has its own symbolism, which conveys important spiritual truths and contributes to the formation of the prayer experience of believers. In practical terms, Matins, as part of the daily service, allows the faithful to immerse themselves in the prayer process of the whole Church. **Results.** In the proposed article, the authors trace the path of the symbolic and dogmatic formation of Matins as a daily service in the context of the formation of the liturgical charter of the Tradition of the Eastern Church. The author outlines the cause-and-effect relationship between the sequence of the individual parts of Matins in relation to the variable parts of the Holy Liturgy of John Chrysostom. The development of the structural parts of the Matins in accordance with the current statute in the historical environment of the Kyivan Church, which at the end of the sixteenth century restored unity with the Apostolic See, is considered in detail and in stages. The types of Matins and their structural division are presented in a visual table. **Conclusions.** The authors analyzed the symbolism of certain parts of Matins in which the clergy are actively involved through the prism of a retrograde perspective to the early Church, because the first Christians had priests in the middle of the temple assembly also during the Liturgy of the Word. This practice was connected with the belief that the Word of God purifies, which is needed not only by the faithful but also by the clergy. It is worth noting that in the most solemn moments of the church year, the oldest rites of the church are revealed, as exemplified by the Matins service.

Keywords: Matins, charter, worship, structure, symbolism, prayer, spirituality

Структурованість та символічність утрени у практичному вимірі церковного уставу: філософсько-богословський дискурс

Гоголь Василь¹, Жук Андрій²¹*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого (Івано-Франківськ, Україна)*²*Ліцей № 23 імені Романа Гурика Івано-Франківської міської ради (Івано-Франківськ, Україна)*

Анотація

Мета наукової статті полягає в тому, щоб вказати на основні етапи структурного розвитку ранкового богослужіння – Утрени, розкрити його зміст та символічні аспекти, які дають можливість краще пізнати особливості богослужіння добового кола в Церквах візантійської Традиції. **Актуальність.** Утрень, як одне з найважливіших богослужінь у Церквах Східного обряду, має в собі як структурованість, так і символічність, які надають їй особливий сенс і значення. Актуальність цієї теми перш за все полягає у потребі збереження традиції, адже Утрень заснована на давніх богослужбових молюнках, які перейшли через століття. Її структурованість дозволяє вірним зберегти зв'язок з минулим, відчувати поєднання з попередніми поколіннями і стати частиною великого духовного спадку. Окрім того існує велика небезпека зникнення Утрени з переліку парафіяльних богослужінь. Утрень має своє чітке місце і роль у церковному уставі. Вона є не просто окремим богослужінням, а складовою частиною повної церковної служби – добового кола. Кожна складова частина Утрени, кожен піснеспів та молитва мають свою символіку, яка передає важливі духовні істини та сприяє формуванню молитовного досвіду вірян. В практичному значенні, Утрень як частина добового кола богослужінь, надає можливість вірним зануритись у молитовний процес цілої Церкви. **Результати.** У пропонованій статті авторами прослідковано шлях символічного та догматичного становлення Утрени як богослужіння добового кола в контексті формування богослужбового уставу Традиції Східної Церкви. Окреслено причинно-наслідковий зв'язок між послідовністю окремих частин Утрени у реляції до змінних частин Святої Літургії Івана Золотоустого. Детально та поетапно розглянуто розвиток структурних частин Утрени відповідно до чинного уставу в історичному середовищі Київської Церкви, яка в кінці XVI ст. відновила єдність з Апостольським Престолом. Представлено види Утрени та їх структурний поділ, який зображено в наочній таблиці. **Висновки.** Авторами проведено аналіз символізму окремих частин Утрени у яких беруть активну участь священнослужителі через призму ретроградної перспективи до ранньої Церкви, адже у перших християн священники були посеред храмової асамблеї також під час Літургії Слова. Така практика була пов'язана з вірою в те, що Слово Боже очищує, чого потребують не тільки вірні, але й духовенство. Варто зауважити, що в найбільш урочисті моменти церковного року виявляються найдавніші обряди Церкви, прикладом чого є богослужіння Утрень.

Ключові слова: Утрень, устав, богослужіння, структура, символізм, молитва, духовність

Стаття надійшла / Article arrived: 22.06.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.08.2023

Вступ.**Постановка наукової проблеми та її значення.**

Богослужбова практика Церкви протягом багатьох століть чим раз, тим більше удосконалюється у здійсненні різного роду богослужінь. Різноманітність та багатство обряду, традиції, а зокрема наявність багатьох видів богослужінь дають унікальну можливість кожному членові Христової Церкви у свій особистий спосіб зростати у Бозі. Саме такий розвиток богослужбової практики становить основну лінію постановки наукової розвідки. Велику увагу привертають богослужіння добового кола, серед яких особливе місце посідає Утрєня. Проблематика дослідження полягає в пошуку ідентичності в служінні Утрєньої серед численних різноманітних модифікацій на сучасному етапі розвитку церковного уставу та його сприйняття окремими колами духовенства, вірних.

Дане наукове дослідження проводиться відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права ПЗВО «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого»: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання – з 01 жовтня 2022 року по 30 вересня 2025 року (затверджено рішенням Вченої ради Академії, протокол №2 від 15.09.2022 року).

Аналіз досліджень цієї проблеми.

Грунтовна методологічна підготовка дослідження показала наявність значної джерельно-бібліографічної проблеми. На наше переконання, це пов'язано з неможливістю мати безпосередній доступ до деяких типіконів унійної традиції. Дану проблематику порушують праці відомих науковців з літургики: Михайла Скабаллановича (1995), Хуана Матеоса (2012), Роберта Тафта (1993), Олександра Лінгаса (Lingas, 1996) та інших. В основі цієї наукової розвідки стануть рефлексії педагога, викладача церковного уставу Буцацької єпархії УГКЦ, дяка, деригента, відмінника освіти України І. В. Кікіса, наукові доробки директора Літургійного відділу Апостольського екзархату УГКЦ в Італії отця І. Паляка, праці Н. Поліщук (Поліщук, & Паляк, 2019), Н. Юсипіва (Н. Юсипів, 2017) та ін. Перелік найновіших праць, опублікованих за останні п'ять років презентують розвідки кандидата наук з богослов'я, літургіста В. Гоголя (Гоголь, & Жук, 2022), предметом наукових пошуків якого є дослідження богослужінь Добового кола в реляції до уставної традиції УГКЦ та праці І. Василишина, викладача Українського католицького університету, доктора східно-християнських наук зі спеціальності «літургіка» (Василишин, 2015). Серед першоджерел виступають Типик (Дольницький,

2017) Української Католицької Церкви (Жук, & Гоголь, 2022) упорядником якого є о. І. Дольницький та Молитвослов оо. Василян.

Мета статті полягає в тому, щоб вказати на основні етапи структурного розвитку ранкового богослужіння – Утрєні, розкрити його зміст та символічні аспекти, які дають можливість краще пізнати особливості богослужінь добового кола в Церквах візантійської Традиції.

Серед дослідницьких завдань виділяємо:

- дослідити розвиток структурних елементів Утрєні в огляді давніх джерел, пам'яток та документів у загальних рисах, що дасть можливість представити повний характер формування богослужіння, яке пропонується для дослідження;

- розкрити тему символізму окремих частин Утрєні та дати наукову оцінку місцю ранкового богослужіння в практичному вимірі церковного уставу в житті Церкви.

Результати дослідження.

Утрєня¹ – це ранішнє богослужіння, під час якого Церква, як спільнота вірних, дякує Богові за опіку вночі, за ласку прокинутися у новому дні та просить у Нього милосердя та благословення на день, що надходить. Згідно із сентенцій Ніни Поліщук та отця Михайла Паляка (2019), Утрєня – це одне з найдовших і найскладніших богослужінь добового кола. Має чи не найбільше різновидів, деякі з яких настільки унікальні, що їх служать тільки один раз на рік – наприклад, Єрусалимська Утрєня, Утрєня Христових Страстей чи так звана Утрєня заупокійна.

У монашій традиції Утрєня – це завершення цілонічного чуття, у катедральній традиції – початок нового дня. Тому сьогодні на багатьох парафіях це богослужіння повертається до життя, особливо – недільна Утрєня, яка оспівує Воскресіння Ісуса Христа. В одному з найдавніших християнських творів Діахе (II ст.) зазначено, що християни повинні молитися читаючи Господню молитву «Отче наш» тричі на день, що було прямим наслідуванням укладу щоденної молитви юдеїв. Ранок, обід і вечір – основні часи молитви. Тому й не дивно, що Вечірня (Жук, & Гоголь, 2022) і Утрєня для більшості християн сьогодні залишаються найбільш важливими богослужіннями після Божественної Літургії (Поліщук, 2019). А богослужіння недільної Утрєні, будучи воскресною службою, дає нам добрий фундамент у нашій вірі та нашому зростанні на шляху до досконалості у Бозі, адже весь її зміст просякнутий прославою Воскреслого Господа. Більше того, у ній ми духовно розділяємо радість із апостолами та Богородицею, які були найбільш приближені до Особи Христа. Власне, завдяки їх посередництву та заступництву, ми можемо черпати ласки і благодаті, що витікають із Животворящого джерела – Нашого Спасителя.

¹ Вірогідно, що назва походить від часу звершення цього Богослужіння – рано, вранці.

Глибокий символізм Утрени полягає у відображенні Нового Завіту. В якому таїнство про Пресвяту Трійцю вже було об'явлене вповні. Сучасна Утреня складається з 4 різних молитовних чинів. Перший молитовний чин, який зараз не використовуємо і якого знайдемо в молитвослові, – це молитва за царя (Дольницький, 2017, с. 514).

Опускаючи молитву за царів, моління Утрени починається величним виголосом священнослужителя **«Слава святих, одноістотних, животворящих і нероздільних Тройці, завжди, нині і повсякчас, і на віки віків»** який одразу настановляє на пізнання величчя Святої Тройці. Продовжується початкова частина богослужіння славослов'ям **«Слава в вишніх Богу і на землі мир, в людях благовоління»** яке, в свою чергу, звіщає кожному слухачу про Різдво Ісуса Христа. Словами **«Господи, губи мої відкрий, і уста мої сповістять хвалу твою»** які повторюються двічі, співець просить в Господа ласки достойно хвалити його, після чого прославляє Бога в **шестипсалмій**. Професійно та богословсько правильно відспівувати всі шість псалмів на кожній Утрени, не розділяти їх композицію відокремлюючи по одному псалмі на окремий день, як це входить у практику задля економії часу.

Після **Мірної екменії** співається пісня **«Бог Господь»** зі стихами:

«Бог – Господь, і явився нам; благословен, хто йде в ім'я Господнє».

Стих: Прославляйте Господа, бо він добрий, бо милість його вічна».

Стих: Вони навколо обступили мене, але я ім'ям Господнім переможу їх».

Стих: Я не вмиру, а житиму і розказуватиму про діла Господні!»

Стих: Камінь, яким знехтували будівничі, став головним на розі. Від Господа це сталося, і дивне воно в очах наших» (Молитвослов, 2013, с. 119).

Даний гімн – це особливе виконання відомих вибраних стишків 118 Псалма (26, 1, 11, 17, 22-23). Доречно пригадати, що саме цей псалом, виконуючи пасхальний церемоніал єврейської родини, Ісус Христос молився з апостолами у часі Пасхальної Трапези Тайної Вечері (Поліщук, 2019) (Мт. 26, 30). Згідно рефлексій викладача диригування та керівника мішаного і чоловічого хорів Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. О. Барвінського та викладача церковного уставу Чортківської дяківсько-катехитичної академії імені священномученика Г. Хомишина Івана Володимировича Кікіса в цьому піснеспіві ще раз згадується про народження Ісуса Христа, якого проповідували пророки, а за ним наступають **тропарі** згідно уставу (Кікіс, & Павлишин, 2002, с. 1-2). Про тропарі ми неодноразово чуємо в контексті змінних частин Святої Літургії. Тропарі ж в богослужінні Утрени, на наше переконання, слугують тим

зв'язковим мотивом між Божественною Літургією та добовим колом, частиною якого Літургія не являється. Частина Утрени по тропарях називається **стихословіє** і складає композицію із **катизм, малих екменій і сідальних**.

Надзвичайно урочистою є пісня **«Поліелей»**, що в перекладі з грецької мови означає «многомилостиве». Це вісім вибраних стихів із псалмів 134 і 135. Всі вони закінчуються співом «Аллилуя» і, як зазначає о. І. Дольницький (1830-1925) – відомий український літургіст, знавець церковного співу й літургії, задля «досконалого розвитку приємного співу», й останніми чотирма словами: «бо на віки милість його» (Юсипів, 2017, с. 152-152). Поліелей виконується в усі свята які за рангом є поліелейні та вище, а також в усі рядові неділі від 4 жовтня до 2 січня, тобто від віддання Воздвиження Чесного Хреста і до передсвяття Різдва Христового та від 27 січня – віддання Богоявлення до Сиропусної неділі (Молитвослов, 2013, с. 124).

В деякі поліелейні свята, бдінні та дванадесяті празники після «Поліелею» виконується **«Величання»**. Згідно літургійної Традиції Східних Церков обидва крилоси виходять на середину храму перед тетрапод, на якому лежить ікона свята, і співають «Величання». Воно складається з основного і додаткових стихів, по яких весь час повторюється основний стих (Кікіс, & Павлишин, 2002, с. 1-2). Для наочного прикладу вважаємо за потрібне подати текст «Величання» на свято Третього віднайдення чесної голови св. і славного пророка, предтечі і хрестителя Господнього Йоана:

«Величаємо тебе, Христителю Спасів, Йоане, і спогадуємо твоєї святої голови усікновення».

Стих: Ось я полинув далеко й осівся в пустині».

Стих: Правди твоєї не заховав я в моїм серці».

Стих: Я розповів про твою вірність і твоє спасіння».

Слава і нині:

Аллилуя, алилуя, алилуя: Слава тобі, Боже! (3 р.)» (Молитвослов, 2013, с. 1004).

На недільній Утрени завжди співається пісня **«Ангельський хор»**. Це тропарі, в яких оспівується Христове воскресіння та прихід жінок-мироносиць до гробу воскреслого Ісуса Христа. Таких тропарів є шість і перед першими чотирма співається стих псалма 118: **«Благословенний Ти, Господи, навчи нас уставів твоїх»** (Кікіс, & Павлишин, 2002, с. 1-2). Останні ж два тропарі починаються словами **«Слава Отцю і Сину, і Святому Духові»** та **«і нині і повсякчас, і на віки віків»** відповідно. Тропарі «Ангельський собор» також виконуються в Лазареву суботу і у Велику суботу. Перемогою світла над темрявою стало Христове воскресіння і радість цієї перемоги чудово передано саме в піснеспіві «Ангельський собор» воскресної (недільної) утрени: мироносиці котрі ще на світанку поспішили до Господнього гробу, побачили ангела, що звіщав воскресіння Христа – «Світло

велике». Особливість виконання цього піснеспіву також, - за судженням Н. Я. Юсипіва, полягає в тому, що рефрен випереджує чотири перші тропарі; два наступні співаються до «Слава» – «І нині». Отже, тропарі закінчуються звичайним завершенням катизми: «Слава: і нині», «Алилуя – 3 р., слава, Тобі Боже – 3 р.» (Юсипів, 2017, с. 152-152).

В неділі і свята співаються частини які уклад св. Іван Дамаскин на основі псалмів. Називаються вони «**Степенні**». Вони немов по сходинках (ступенях) підносять дух молільників до Бога. Сміємо стверджувати, що найпоширенішою степенною піснею є гімн 4-го голосу, адже вона окрім неділі 4-го голосу ще використовується на кожній святковій Утрні, якщо не зазначено щось інше. Текст степенної 4-го голосу:

«Від юности моєї вельми воюють зі мною пристрасті, але ти сам, Спасе мій, захорони мене і спаси.

Ненавистники Сіону, ви будете засоромлені Господом, бо як трава від вогню всохнете.

Слава: і нині:

Кожна душа живиться Святим Духом і чистотою пишасться, і таїнственно просвітлюється єдністю Святої Тройці» (Молитвослов, 2013, с. 126).

Після степенних співається **прокімен** голосу або ж свята і «**Усе, що живе**» із стихами. Опісля читається **Євангеліє**. На відміну від Святої Літургії, на якій святе Євангеліє виголошує диякон, на Утрні його читає тільки священник, бо він символізує Ісуса Христа, що проповідував Слово Боже. Після прочитання Євангелія священник кладе книгу на тетрапод, а вірні цілують її в знак пошани і любові до Ісуса Христа та шани до Його науки. В свята читається святкове Євангеліє, а в неділі - воскресне. Таких воскресних Євангелій є одинадцять, які читаються по черзі, а їх ряд починається від першої неділі після Зіслання Святого Духа, тобто із неділі «Всіх Святих» (Кікис, & Павлишин, 2002, с. 1-2).

Після Євангелії читається речитативом, або співається на шостий голос самогласний молитву «**Воскресіння Христове**», що за своїм характером з помірних усіх піснеспівів на Утрні, виступає виключно у пасхальному розумінні (Скабалланович М., 1995, с. 250). Тут оспівується не стільки саме воскресіння, скільки подаються роздумування над значенням цієї події для Христа, а також для християн. При цьому в своїй основі тропар «Воскресіння Христове» – догматичний і, що цікаво, він служить підготовкою до канону, що у своїй суті представляє події Старого Завіту.

Таким чином опісля стихири «**Воскрес Ісус із гробу**» або іншої, в залежності від свята, яка слідує після тропаря «Воскресіння Христове» і повертає до стану радості (Скабалланович М., 1995, с. 250) молільників та після екстени «**Спаси, Боже, людей твоїх**», настає досить велика частина утрні –

Канон, що складається з 9-ти пісень.

Згадуваний нами вище, викладач церковного уставу І. В. Кікис наголошує (Кікис, & Павлишин, 2002), що **канон** (правило) – це збір пісень, перша з яких називається ірмос (зв'язка) і співається протяжно, інші називаються тропарі, що переважно читаються речитативом.

Канон ділиться на три частини в честь Пресвятої Тройці.

До **I частини** належить I і III пісні. Друга ж пісня – покайня і співається у Великий піст. У всіх піснях відображені події із Старого завіту.

I пісня, що її співали Мойсей і його сестра Марія під час переходу через Червоне море;

II пісня – Мойсея під час переходу Ізраїля через Червоне море;

III пісня – подячний гімн Анни, матері пророка Самуїла.

Після III пісні співаються мала екстения, кондак, ікос і сідальний святого, або згідно з уставом.

До **II частини** належать IV, V та VI пісні.

IV пісня – слова пророка Аввакума, що бачив Бога, який сховався в осіяній горі;

V пісня – пророцтво пророка Ісаї, що прорік народження Емануїла від Діви;

VI пісня – слова пророка Йони, що був три дні в череві риби.

Після шостої пісні виголошується мала екстения, кондак та ікос воскресний, або як вказано в уставі на той чи інший конкретний день.

До **III частини** належать VII, VIII і IX пісні.

VII і VIII пісні розповідають про юнаків у вавилонській печі та про їх подяку Господеві за врятування. По VIII пісні священник виголошує перед іконостасом: «**Богородицю і Матір світла в піснях звеличаймо**», а хор звеличує Богородицю її власними словами «**Величає душа моя Господа і возрадувався дух мій у Божій Спасі моїм**», які вона промовила після привітання її св. Єлизаветою. Пісня складається з шести стихів, після кожного з яких додається: «**Чеснішу від Херувимів...**». В окремих випадках ця частина опускається, оскільки після виголосу «Богородицю і Матір світла в піснях звеличаймо» співається притаманне окремим святам особливе закінчення 9-тої пісні канону.

В IX пісні звеличується Пресвята Богородиця. Кожна пісня канону завершується **катавасією**, що з грецької мови означає «сходження», бо згідно з Традицією хори з двох крилосів сходили на середину храму, співаючи цей ірмос разом. По IX-ій пісні співаються «**Свят Господь Бог наш**» і **світільний** в якому оспівується радість духовного світу і прохання зіслання духовного світла (Кікис, & Павлишин, 2002, с. 1-2).

Окрему вагому частину Утрні складають «**Хвалитні псалми**» та **стихири на псалмі похвальні** (якщо утрня святкова чи недільна) перші

Таблиця 1.

Послідовність частин Утрени

Недільної та святкової	Повсякденної	Великопосної
Виголос: Слава святих, одноістотній... Трійці; Слава во вишніх Богу і на землі мир...; Господи, губи мої відкрий; шестипсалміє (3,37,62,87,102,142) ¹ ; Слава і нині: Алілуя, слава тобі Боже (3 р.); 11 ранішніх молитов (молиться священнослужитель); Велика ектенія.		
«Бог Господь»; тропар воскресний, свята або святого; богородичний воскресний.	«Бог Господь»; тропар дня; богородичний відпустовий за голосом наславника.	Алілуя з стихами; тріочні пісні чергового голосу з додатками на кожен день.
1 Катизма – мала ектенія – 1-ий сідальний. 2 катизма – мала ектенія – 2-ий сідальний.		
Поліселей; у свята – Величання; у неділю – Ангельський хор ² ; мала ектенія; в неділю – іпакой; у свята – сідальний; ступенна; прокімен воскресний/святого/свята; «Усе, що живе» зі стихами; одна із 11 Євангелій.		
Псалом 50.		
Слава: «Молитвами святих апостолів»; І нині: «Ради молитов»; стих «Помилуй мене, Боже»; стихира; ектенія «Спаси, Боже, людей твоїх»; Господи помилуй (12 р.); виголос: Благодаттю і щедротами...		
Канон (пісні канону):		
Воскресний або свята	Дня	Тріоді
По 3-тій пісні канону – сідальний; по 6-тій пісні канону – кондак, ікос; по 8-ій пісні – пісня Богородиці «Величає душа моя Господа»; по 9-ій пісні наступні частини:		
Катавасія чергова.	Достойно є.	Достойно є.
Мала ектенія з виголосом: «Бо тебе хвалять всі небесні сили...».		
Свят Господь Бог наш; світільний воскресний, свята або святого.	Світільний дня.	Світільний Тріоді.
Хвалитні псалми: 148,149,150...		
Стихири: Слава і нині за уставом; в неділю: Слава – «євангельська стихири»; І нині – «Преблагословенна...».		Виголос: Тобі належить, слава...
Слава Тобі, що світло нам показав...		
Славослов'я велике; Святий Боже; тропарі: «Сьогодні спасіння», або «Воскреси з гробу»; в свята – тропар за уставом; ектенія «Помилуй нас, Боже...».	Славослов'я мале.	Славослов'я мале.
Ектенія «Сповнім ранішню молитву...».		
Премудрість: великий відпуст ³ .	Стихири на стиховні; добре воно; Святий Боже; тропар за уставом; богородичний відпустовий за голосом наславника; ектенія «Помилуй нас, Боже...»; відпуст середній ⁴ .	Стихири на стиховні; добре воно (2 р.); Святий Боже; тропар: Стоячи у храмі; Господи помилуй (40 р.); Небесний Царю; Господи помилуй (3 р.); Чеснішу від херувимів; іменем Господнім; молитва св. Єфрема з поклонами; відпуст середній ⁵ .

¹ В окремих випадках, з дозволу еклезіарха, настоятеля, пароха чи цилібруючого священика можна брати один псалом – дня, але робити це не рекомендується.

² Окрім всіх неділь співається, також, у Лазареву суботу.

³ Якщо зразу слідує І Час, то перед відпустом одразу «Прийдіте, поклонімся».

⁴ Якщо зразу слідує І Час, то перед відпустом одразу «Прийдіте, поклонімся».

⁵ Якщо зразу слідує І Час, то перед відпустом одразу «Прийдіте, поклонімся».

з яких співаються (якщо буде велике славослов'я), інші – читаються і переплітаються із згаданими вище «Хвалитними стихирами». Після них священник виголошує: «*Слава Тобі, що Світло нам показав*», а хори стають посередині храму перед тетраподом і співають «*Славослов'я*»: якщо утрєня повсякденна то мале, а якщо святкова чи недільна – велике. Це дуже старовинна пісня, що походить з перших віків християнства. Нею вірні дякують за денне світло і духовне просвічення, яке приніс на землю Христос.

Після «Славослов'я» співається частина Початку звичайного від *Святий Боже по Отче наш* включно, *тропар* за уставом, *ектєній* «Помилуй нас, Боже...» та «Сповнім ранішню молитву ...» і *відпуст*.

За структуризацією Утрєня є недільна, святкова, повсякденна та великопосна. (Див. табл. 1).

Унікальними також є, згадані нами вище, Утрєня Христових Страстей та Єрусалимська Утрєня, першу з яких служать у Великий Четвер, хоч фактично це Утрєня Великої П'ятниці, а другу – ввечері Великої П'ятниці перед Воскресінням Христовим, хоча насправді це ранкове богослужіння Великої Суботи (Поліщук, 2019).

Висновки.

Провівши наукове дослідження, використовуючи методи аналізу та інтерпретації богословських сентенцій, сміємо ствердити, що Утрєня являється складним богослужінням добового кола вміщуючи численні молитви, літургійні структурні елементи, стихири, піснеспіви. Кожна частина ранішнього богослужіння увібрала в себе та несе кризь століття відблиск своєї епохи. Окреслений символізм кожної структури Утрєні вповні розкриває зміст богослужіння та вказує на пасторально-богословські аспекти, котрі містяться як у текстах піснеспівів, так і у текстах молитов та прохань, які включені у структуру Утрєні.

Таким чином, Утрєня є одним з основних богослужінь в церкві та відіграє важливу роль у житті вірян. Утрєня включає в себе молитви, псалми, читання зі Святого Письма, співи і спеціальні церковні тексти. Символічність Утрєні у практичному вимірі церковного уставу виявляється наступним чином:

Утрєня зазвичай відбувається вранці, перед світанком, коли природа прокидається і сонце з'являється на небосхилі. Це символізує воскресіння Христа і нове народження душі через Його благодать. Окрім того, перед Утрєнею священнослужителі готуються до богослужіння, надягаючи свої священні одєжі, запалюючи свічки і підготовляються до молитви. Ця символічна дія показує готовність служити Богу і народу.

А також, Утрєня містить багато молитовних текстів, псалмів і біблійних читань, які мають символічне значення для віруючих. Ці тексти передають духовну спадщину, історію спасіння та духовне вчення Церкви. Вони нагадують про Божу мудрість, милосердя і любов до людей.

Характерно що, Утрєня супроводжується церковним співом, який має свою власну символіку. Музика і спів утворюють особливу атмосферу, яка піднімає духовний стан вірян і сприяє їхньому зосередженню.

Перспективою та полем для подальшого дослідження залишається проблема практичного застосування приписів богослужінь добового кола. Саме знання вірних не реалізовує усього задуму, що закладений у основу того чи іншого богослужіння. Ґрунтовне дослідження в цій царині буде спробою допомогти вірним церков візантійської традиції відкрити для себе нові аспекти літургійного життя Церкви, приймаючи активну участь у богослужіннях – Утрєні та інших.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Василишин, І. (2015). *Коментарі в Типику о. Дольницького та їхні джерела*. Ad Fontes Liturgicos 5. Liturgiini komentari yak dzherelo liturhiolohii, Львів.
- Гоголь, В., & Жук, А. (2022). Дефінітивне, етимологічне та семантичне визначення термінів «типікон» та «устав». *Добрий пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богословія. Філософія. Історія*, (17), 27-37. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.3>
- Дольницький, І. (Упоряд.). (2017). *Типик Української Католицької Церкви*. 4-е вид. Жовква: Місіонер.
- Дольницький, І. (Упоряд.). (1992). *Типик Української Католицької Церкви*. Рим.
- Жук, А., & Гоголь, В. (2022). Типик Ісидора Дольницького та структурна композиція Вечірні. *Волинський Благовісник*, 10, 149-162. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2022-10-119>
- Кікіс, І. (Упоряд.), & Павлішин, Л. (Упоряд.). (2002). *Співи Утрєні*. Чортків: Чортківська дяківсько-катехитична академія ім. свщмч. Г. Хомишина.
- Матеос, Х. (2012). *Вечірня та утрєня*. (Переклад з англійської мови В. Рудейко) (препринт).
- Молитвослов*. (2013). Жовква: Місіонер.
- Поліщук, Н., & Паляк, М. (2019, Квітень 21). *Утрєня: бути свідком Воскресіння Христа*. Відновлено з https://risu.ua/utrenya-buti-svidkom-voskresinnya-hrista_n97329
- Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. (2020). В 2-х гл. (Гл. 1 : Старий Завіт; гл. 2 : Новий Завіт). (Переклад о. І. Хоменка). Київ-Жовква: «Місіонер».
- Скабалланович, М. (1995). *Глумачний типікон*. М: Паломник.
- Тафт, Р. Ф. (1993). *Візантійський обряд. Коротка історія*. Міннесота.

- Юсипів, Н. Я. (2017). *Літургічний контекст піснеспівів воскресної утрени (на матеріалі українських ірмологонів XVII–XVIII ст.)*. (Дисертація кандидата наук з мистецтвознавства: 17.00.03). Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. Львів.
- Lingas, A. (1996). *Sunday Matins in the Byzantine Cathedral Rite: Music and Liturgy*. Columbia.

REFERENCES

- Dolnytskyi, I. (Ed.). (1992). *Typical of the Ukrainian Catholic Church*. Rome.
- Dolnytskyi, I. (Ed.). (2017). *Typical of the Ukrainian Catholic Church*. 4th edition Zhovkva: Missionary.
- Gogol, V., & Zhuk, A. (2022). Definitive, etymological and semantic definition of the terms "typicon" and "statute". *The good shepherd: scientific bulletin of the Ivano-Frankivsk Academy of Ivan the Golden-eared. Theology. Philosophy. History*, (17), 27-37. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.3>
- Holy Scripture of the Old and New Testament*. (2020). In the 2nd ch. (Chapter 1: Old Testament; Chapter 2: New Testament). (Translated by Fr. I. Khomenko). Kyiv-Zhovkva: "Missioner".
- Kikis, I., & Pavlyshyn, L. (Eds.). (2002). *Matins chants*. Chortkiv: Chortkiv Deacon-Catechetical Academy named after holy G. Khomyshyn.
- Lingas, A. (1996). *Sunday Matins in the Byzantine Cathedral Rite: Music and Liturgy*. Columbia.
- Mateos, X. (2012). *Evening and matinee*. (Translated from English by V. Rudeyko) (preprint).
- Polishchuk, N., & Palyak, M. (2019, April 21). *Matins: to witness the Resurrection of Christ*. Retrieved from https://risu.ua/utrenya-buti-svidkom-voskresinnya-hrista_n97329
- Prayer word*. (2013). Zhovkva: Missionary.
- Skaballanovych, M. (1995). *Interpretive typicon*. M: Pilgrim.
- Taft, R. F. (1993). *Byzantine rite. A short story*. Minnesota.
- Vasylyshyn, I. (2015). *Comments in the Typik of Fr. Dolnytskyi and their sources*. Ad Fontes Liturgicos 5. Liturhiini komentari yak dzherelo liturhiolohii, Lviv.
- Yusypiv, N. Ya. (2017). *The liturgical context of the hymns of Easter Matins (based on the material of Ukrainian irmologions of the XVII–XVIII centuries)*. (Dissertation of the candidate of sciences in art history: 17.00.03). Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko. Lviv.
- Zhuk, A., & Gogol, V. (2022). Isidor Dolnytsky's typeface and Vechirny's structural composition. *Volyn Herald*, 10, 149-162. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2022-10-119>